

Εισαγωγή

ΤΟ 1637 Ο RENE DESCARTES δημοσίευσε την πραγματεία του *Λόγος περί της μεθόδου. Για να οδηγήσεις σωστά τη διάνοιά σου και να αναζητήσεις την αλήθεια στις επιστήμες* (*Discours de la methode. Pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences*). Η μελέτη αυτή αφορούσε κυρίως στις θετικές επιστήμες και ιδιαίτερα στα μαθηματικά, ωστόσο οι αρχές που διατύπωσε ο Descartes μπορούν να αποβούν χρήσιμες για όλα τα πεδία των επιστημών. Συγκεκριμένα, ο Γάλλος στοχαστής πρότεινε τέσσερις κανόνες μεθόδου: α) να μην εκλαμβάνεται τίποτα ως βέβαιο πριν ελεγχθεί, β) να διαιρούνται οι δυσκολίες σε μικρότερες, ώστε να επιλύονται ευκολότερα, γ) να προσεγγίζονται πρώτα τα πιο απλά και οικεία στοιχεία πριν από τα πιο σύνθετα, και δ) να ελέγχονται στο τέλος όλα τα δεδομένα και τα ευρήματα, ώστε να μην παραλείπεται τίποτα. Ο *Λόγος περί της Μεθόδου* υπήρξε επαναστατικό κείμενο για την εποχή του, καθώς αποσκοπούσε στην προαγωγή της ελεύθερης κριτικής σκέψης χωρίς τα δεσμά και τους κανόνες που επέβαλλε η μεσαιωνική εκκλησία.¹

Στην εποχή μας –και ειδικά στον λεγόμενο δυτικό κόσμο– η σημασία της μεθόδου θεωρείται αυτονόητη για όλες τις επιστήμες και δεν χρήζει υπεράσπισης: η μεθοδολογία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση σε όλες τις επιστημονικές εργασίες. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε επιπλέον ότι η έννοια της μεθόδου έχει αποκτήσει σήμερα διευρυμένο περιεχόμενο: μπορεί να αναφέρεται, κατά το καρτεσιανό μοντέλο, στα βήματα που χρειάζεται να ακολουθήσει ο επιστήμονας ώστε να φτάσει στην απάντηση ενός ερευνητικού ερωτήματος (μέθοδος = μετὰ + ὁδός), μπορεί όμως και να αφορά σε ένα προϋπάρχον θεωρητικό πλαίσιο, κάποιες αρχές που, όταν εφαρμοστούν, συμβάλλουν στην επίλυση ορισμένων επιστημονικών προβλημάτων.² Από την άλλη

¹ Πρόκειται για το κείμενο στο οποίο βρίσκουμε την περίφημη φράση *cogito ergo sum* («σκέφτομαι άρα υπάρχω»). Για μια πρόσφατη μετάφραση του έργου στα νέα ελληνικά και για σχολιασμό, βλ. Μακροπούλου 2016.

² Πρβλ. *Oxford Dictionary*, s.v.: «science or study of method; set of methods used in

πλευρά, παρόλο που οι περισσότεροι επιστήμονες σήμερα θα παραδέχονταν ότι η εγκυρότητα των ερευνητικών πορισμάτων είναι συνάρτηση της μεθοδολογίας (και συχνά της ανανεωμένης μεθοδολογίας), ενδεχομένως να μην συμερίζονταν τον ενθουσιασμό του Descartes ότι οι κανόνες της μεθόδου οδηγούν στην «αλήθεια».

Ο παρών τόμος επικεντρώνεται στη μεθοδολογία των Κλασικών Σπουδών. Οι Κλασικές Σπουδές αποτελούν ένα ευρύτατο πεδίο, που περιλαμβάνει πληθώρα επιστημών (φιλολογία, ιστορία, φιλοσοφία, αρχαιολογία, κλπ.).³ Τι σημαίνει όμως μεθοδολογικό ζήτημα ειδικά για τις Κλασικές Σπουδές; Μεθοδολογικής φύσεως ερωτήματα εγείρονται κατ' αρχάς από την ανάγκη αποκατάστασης των αρχαίων κειμένων. Τα αρχαία κείμενα μάς παραδίδονται μέσω χειρογράφων της βυζαντινής περιόδου (ή μέσω παπύρων): ποιες μεθόδους αξιοποιεί ο κλασικός φιλόλογος ώστε να αποκαταστήσει ένα κείμενο; ποια βήματα ακολουθεί ώστε να καταλήξει σε ένα κείμενο αξιόπιστο, που θα αντικατοπτρίζει όσο το δυνατόν πιστότερα το πρωτότυπο; Σημαντικά μεθοδολογικά ερωτήματα τίθενται επίσης λόγω της αποσπασματικότητας των πηγών: το έργο πολλών αρχαίων συγγραφέων έχει σωθεί μόνο σε αποσπάσματα. Πώς προσεγγίζουμε αυτά τα κείμενα; Ποιες μεθόδους χρησιμοποιούμε ώστε να καταλήξουμε σε συμπεράσματα σχετικά με τα έργα στα οποία ανήκουν; Τα αρχαία κείμενα θέτουν ακόμα ένα πλήθος από ερμηνευτικά ζητήματα σχετικά με τις προθέσεις των συγγραφέων τους, τη σχέση τους με τα ιστορικά και πολιτικά συμφραζόμενα της εποχής τους, και την απήχησή τους σε μεταγενέστερες εποχές: Ποιες μεθοδολογικές αρχές και θεωρητικές προσεγγίσεις μπορούμε να αξιοποιήσουμε, ώστε να ερμηνεύσουμε τα κείμενα της αρχαίας λογοτεχνίας και να τα εντάξουμε στο ιστορικό τους πλαίσιο; Πώς μπορούμε να εντοπίσουμε και να αξιοποιήσουμε τις διακειμενικές σχέσεις ανάμεσά τους; Πώς οι σύγχρονες μέθοδοι μπορούν να συμβάλουν ώστε να αναδείξουν την επικαιρότητα των αρχαίων κειμένων; Τέλος, πώς η αρχαιολογία συμβάλλει στην πληρέστερη κατανόηση των αρχαίων πολιτισμών; Ποιες μεθόδους αξιοποιεί; Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, πώς μπορούν να συνδυαστούν μεθοδολογίες που ανήκουν σε διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους; Ποια είναι η σημασία της διεπιστημονικότητας και ποιες προκλήσεις θέτει; Αυτά είναι ορισμένα από τα μεθοδολογικά ερωτήματα στα οποία καλούνται να απαντήσουν οι μελετητές της αρχαιότητας.

working at sth» (η επιστήμη ή η μελέτη της μεθόδου, ένα σύνολο μεθόδων που χρησιμοποιούνται σε μια εργασία»). Όλες οι μεταφράσεις στην παρούσα εισαγωγή είναι δικές μου.

³ Οι επιστήμες αυτές εντάσσονται στον ευρύτερο κλάδο της αρχαιολογίας. Παρά την αυξανόμενη εξειδίκευση που παρατηρείται στη σύγχρονη εποχή, τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και περισσότερο κατανοητή η σημασία της διεπιστημονικότητας και της αλληλεξάρτησης όλων των αρχαιολογικών επιστημών. Βλ. για παράδειγμα Nesselrath 2001.

Η συζήτηση για τη μεθοδολογία των Κλασικών Σπουδών συνδέεται επίσης συχνά με τον προβληματισμό για τη φύση και το status τους ως επαγγελματικού κλάδου. Μια τέτοια προοπτική διέπει για παράδειγμα τον τόμο *Disciplining Classics*, τον οποίο επιμελήθηκε ο Glenn Most. Στην εισαγωγή ο επιμελητής σημειώνει: «το να γίνει ένας κλάδος επάγγελμα είναι πάνω από όλα ένα ζήτημα μεθοδολογικής φύσεως και συνεπάγεται μια σειρά από σχετικές διαδικασίες, όπως η αφαίρεση, η τυποποίηση, η εξειδίκευση, και η γενίκευση».⁴ Τα τελευταία χρόνια τα μεθοδολογικά ζητήματα επανέρχονται περισσότερο στο προσκήνιο λόγω της ανάγκης να προσαρμοστούν οι Κλασικές Σπουδές σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, που θέτει νέα ερωτήματα, να γίνουν πιο ελκυστικές και να απαντήσουν ενδεχομένως σε επίκαιρα προβλήματα.⁵ Υπό αυτό το πρίσμα, οι μελέτες του τόμου *Applied Classics* (σε επιμέλεια των A. Chaniotis, A. Kuhn, και C. Kuhn) αναδεικνύουν νέες μεθόδους (όπως η διεπιστημονικότητα, οι τεχνικές πρόσβασης στο ευρύ κοινό, οι εκπαιδευτικές δράσεις κλπ.), με τις οποίες οι Κλασικές Σπουδές μπορούν να έχουν μια πρακτική χρησιμότητα στον σύγχρονο κόσμο.⁶ Παράλληλα, έχουν εκδοθεί και συνεχίζουν να εκδίδονται συλλογικοί τόμοι, οι οποίοι εστιάζουν σε μεθοδολογικά ζητήματα μεμονωμένων κλάδων των Κλασικών Σπουδών (για τα αποσπάσματα, τις κριτικές εκδόσεις, τις σχολιασμένες εκδόσεις κλπ.),⁷ ενώ

⁴ Most 2002a, VII: «Disciplinization is above all methodological in nature and involves a set of related sub-processes, such as abstraction, formalization, specification, and generalization».

⁵ Πρβλ. Jaeger 2010, 29: «Η κλασική φιλολογία, πρέπει, επομένως, να ανταποκριθεί σ' έναν διπλό διαμεσολαβητικό ρόλο: Πρέπει να είναι έτοιμη και ικανή να συμβάλει στην κατανόηση των αρχαίων κειμένων ... και να εγκαινιάσει έναν διάλογο με τον σύγχρονο άνθρωπο».

⁶ Chaniotis, A. – A. Kuhn – C. Kuhn 2009. Πρβλ. τον τόμο που επιμελήθηκε ο Stray 2015, ο οποίος περιέχει λίγες μελέτες και επικεντρώνεται περισσότερο στη διδασκαλία των Κλασικών Σπουδών. Ο βαθμός αισιοδοξίας για το μέλλον και την προοπτική των Κλασικών Σπουδών ποικίλλει. Για παράδειγμα, ο Gumbrecht (2002, 255) παρατηρεί: «we, the humanists, are suffering from a much more profound pessimism, perhaps even from a much more flagrant lack of enthusiasm about our own work...» («εμείς, οι εκπρόσωποι των ανθρωπιστικών σπουδών, υποφέρουμε από ένα πολύ βαθύτερο pesimismo και ίσως ακόμα και από μια πολύ πιο έντονη απουσία ενθουσιασμού για την ίδια τη δουλειά μας...»). Από την άλλη πλευρά, οι A. Chaniotis, A. Kuhn και C. Kuhn (2009, 9-11) σχολιάζουν την πρόοδο που έχει σημειωθεί στο πεδίο των Κλασικών Σπουδών τα τελευταία χρόνια και θεωρούν ότι οι προφητείες για την παρακμή ή και την εξαφάνιση των Κλασικών Σπουδών ως επαγγελματικού κλάδου είναι αδικαιολόγητες.

⁷ Αποσπάσματα: Most 1997, Alexandrou, Carey και D'Alessio υπό δημοσίευση. Κριτικές Εκδόσεις: Most 1998. Σχολιασμένες εκδόσεις: Most 1999, Gibson και Kraus 2002, Kraus και Stray 2015. Επιστημονικές πρακτικές: Grafton και Most 2016. Μεθοδολογικής φύσεως είναι και ο τόμος *Historicization-Historisierung* (σε επιμέλεια του Glenn Most), ο οποίος εξετάζει τη σημασία του ιστορικού χρόνου ως μεθοδολογικού εργαλείου στη μελέτη

οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις αποτελούν όλο και περισσότερο μία βασική θεματική σε διεθνή συνέδρια Κλασικών Σπουδών.⁸ Στην ελληνική βιβλιογραφία δεν έχει δημοσιευθεί μέχρι σήμερα κανένα συλλογικό έργο που να εξετάζει μεθοδολογικά ζητήματα στις Κλασικές Σπουδές και αυτό το κενό έρχεται να καλύψει ο παρών τόμος. Στόχος του εγχειρήματος αυτού είναι να προβάλει ορισμένα μόνο μεθοδολογικά ζητήματα, καλύπτοντας όμως ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών πεδίων.

Ο τόμος αποτελείται από έξι ενότητες που αφορούν αντίστοιχα στους παρακάτω τομείς: στις κριτικές εκδόσεις (I), στα αποσπάσματα (II), στη μελέτη των κειμένων ως αφηγήσεων (III), στις διεπιστημονικές θεωρήσεις στην αρχαία λογοτεχνία (IV) και στην αρχαιολογία (V), και στην πρόσληψη της κλασικής γραμματείας (VI). Σε κάθε συμβολή ο/η συγγραφέας πραγματεύεται ένα μεθοδολογικό πρόβλημα και προτείνει μια μέθοδο ερμηνείας, την οποία εξειδικεύει στη συνέχεια μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων (case-studies). Οι συγγραφείς του παρόντος τόμου κλήθηκαν επίσης να ξανασκεφτούν και να αποδώσουν στα νέα ελληνικά όρους που χρησιμοποιούν συχνά στις ξενόγλωσσες δημοσιεύσεις τους (όπως, για παράδειγμα, *cultural historicism*, *cognitive studies*, *material culture* κλπ.). Με αυτόν τον τρόπο ευελπιστούμε ότι ο παρών τόμος θα εξοικειώσει το ελληνικό κοινό με όρους οι οποίοι είναι περισσότερο γνωστοί στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία.

Απώτερος στόχος της ανά χείρας έκδοσης είναι να συμβάλει σε (και να τροφοδοτήσει) μια διεπιστημονική συζήτηση. Επιλέξαμε έτσι να μην κατατάξουμε τις μελέτες που εξετάζουν επιγραφές σε ξεχωριστή θεματική κατηγορία, αλλά να τις τοποθετήσουμε ανάλογα με το περιεχόμενό τους

της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας. Στην εισαγωγή, ο Most (2002β, XI) σημειώνει: «I asked the potential contributors... to emphasize methodological issues ... though of course these issues should be exemplified on the basis of particular texts and problems» («Ζήτησα από τους συγγραφείς που επρόκειτο να συμβάλουν στον τόμο να τονίσουν μεθοδολογικά ζητήματα ... τα οποία φυσικά θα έπρεπε να εξειδικεύσουν μέσω συγκεκριμένων κειμένων και προβλημάτων»).

⁸ Σταχυολογώ μερικές πρόσφατες ανακοινώσεις συνεδρίων από τη λεγόμενη «λίστα του Λίβερπουλ» (την πιο σημαντική διαδικτυακή πλατφόρμα, η οποία παρέχει ενημέρωση για εκδηλώσεις, συνέδρια, και την αγορά εργασίας στις Κλασικές Σπουδές): Συνέδριο για Μεθοδολογίες σχετικά με τον υλικό πολιτισμό στην αρχαιότητα (Καναδάς, Οκτώβριος 2015), συνέδριο με θέμα «Νέες προσεγγίσεις στην ιστορία των θεσμών στην αρχαιότητα» (Εδιμβούργο, Μάρτιος 2017): οι διοργανωτές σημειώνουν ότι στόχος του συνεδρίου είναι «να προσφέρει μια ανανεωμένη θεωρητική και μεθοδολογική συζήτηση για την αρχαία ιστορία». Επίσης: συνέδριο για τις μεθόδους έκδοσης κειμένων της Ύστερης Αρχαιότητας και του Πρώιμου Μεσαίωνα (Λισαβόνα, Νοέμβριος 2017), συνεδρία στο πλαίσιο του 10ου διεθνούς Κελτικού συνεδρίου Κλασικών Σπουδών αφιερωμένη στις μεθόδους της μελέτης των αποσπασμάτων (Μόντρεαλ, Ιούλιος 2017).

είτε στην ενότητα των αποσπασμάτων (για τις αποσπασματικές επιγραφές της αρχαϊκής περιόδου) είτε στην ενότητα των αφηγήσεων (για τις επιγραφές της ελληνιστικής περιόδου). Θεωρούμε ότι με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένας γόνιμος μεθοδολογικός προβληματισμός, καθώς ο αναγνώστης καλείται να κάνει συνδέσεις και να αναζητήσει συγκλίσεις και αποκλίσεις ανάμεσα σε μεθόδους που αφορούν στα κείμενα και σε αντίστοιχες που αφορούν στις επιγραφές. Η σημασία που αποδίδουμε στη διεπιστημονικότητα αντικατοπτρίζεται και στο γεγονός ότι δύο ενότητες του τόμου (IV, και V) είναι αφιερωμένες σε διεπιστημονικές θεωρήσεις. Οι συγκεκριμένες μελέτες θέτουν τη διεπιστημονικότητα στο επίκεντρο της συζήτησής τους. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, όλες οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που προτείνονται σε αυτόν τον τόμο είναι διεπιστημονικές, καθώς συνδυάζουν μεθοδολογίες από διαφορετικά επιστημονικά πεδία (φιλολογία, ιστορία, γνωστική ψυχολογία, φιλοσοφία κλπ.).

Η πρώτη ενότητα του τόμου αφορά στο παλαιότερο ζήτημα που απασχολεί τους κλασικούς φιλόλογους, στην έκδοση των κειμένων. Οι δύο συγγραφείς αυτής της ενότητας, η Αθηνά Μπάζου και η Émeline Marquis, έχουν πραγματοποιήσει ανώτερες σπουδές στη Γαλλία, μια χώρα με μεγάλη και σταθερή παράδοση στις κριτικές εκδόσεις. Παρουσιάζουν τα πορίσματα της έρευνάς τους που βρίσκεται σε εξέλιξη και σχετίζονται με εκδόσεις που ετοιμάζουν για την έγκριτη σειρά Budé (Collection des Universités de France, Belles Lettres). Η Αθηνά Μπάζου ασχολείται με την έκδοση των κειμένων της αρχαίας ιατρικής που βρίσκεται στο επίκεντρο της έρευνας τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα, η συγγραφέας αναδεικνύει τη σημασία των αραβικών μεταφράσεων για την έκδοση αυτών των κειμένων: δεδομένου ότι οι αραβικές μεταφράσεις είναι παλαιότερες κατά πέντε ή έξι αιώνες από τα ελληνικά χειρόγραφα, βρίσκονται πιο κοντά στο πρωτότυπο κείμενο. Η μελέτη υποδεικνύει ότι η γνώση και η αξιοποίηση αυτών των μεταφράσεων μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην αποκατάσταση των κειμένων και στην κάλυψη των κενών της άμεσης παράδοσης. Η Émeline Marquis αναλύει μεθοδολογικά θέματα σχετικά με τη χειρόγραφη παράδοση του Λουκιανού: το ζήτημα των λεγόμενων «μεικτών χειρογράφων», καθώς και το ερώτημα της μονής ή διπλής παράδοσης των έργων του Λουκιανού. Υποστηρίζει ότι ορισμένες λεξιλογικές ενδείξεις και η αξιοποίηση της λειτουργίας της «ακολουθίας» (της σειράς των λέξεων που περιέχονται σε κάθε χειρόγραφο) αποτελούν χρήσιμο μεθοδολογικό εργαλείο για την κατανόηση της παράδοσης των έργων του Λουκιανού.

Η δεύτερη ενότητα του τόμου αφορά στα αποσπασματικά κείμενα και ανοίγει με την εργασία του Patrick Finglass. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις μεθοδολογικές αρχές που ακολούθησε στην πρόσφατη έκδοσή του για τον

λυρικό ποιητή Στησίχορο. Εν πολλοίς απορρίπτει τα πορίσματα της προηγούμενης έκδοσης του Στησίχορου από τον Malcolm Davies (Davies 1991) και υποστηρίζει ότι η αρίθμηση και κατάταξη των αποσπασμάτων που προτείνει στη νέα έκδοσή του έχει σημαντικές συνέπειες για τη συνολική λογοτεχνική ερμηνεία του έργου του ποιητή (Finglass 2014). Ο Κώστας Αποστολάκης εξετάζει στη συνέχεια ορισμένα μεθοδολογικά ζητήματα ως προς την αποκατάσταση των κωμικών αποσπασμάτων και συγκεκριμένα των κωμωδιών του ποιητή της Μέσης Κωμωδίας Τιμοκλή. Εξηγεί τη μέθοδό του προκειμένου να αποκατασταθεί ο τίτλος των κωμωδιών, το περιεχόμενό τους και το μέτρο, ενώ καταθέτει επίσης ορισμένες ερμηνευτικές και κριτικές προτάσεις. Στην τρίτη μελέτη της ενότητας αυτής η Άννα Ζουγανέλη ασχολείται με τα αποσπάσματα των τραγωδιών του 4ου αιώνα π.Χ. και υποστηρίζει ότι ο μύθος μπορεί να αποτελέσει μεθοδολογικό εργαλείο για την αποκατάστασή τους. Παρουσιάζει τα αποτελέσματα της μεθόδου της σε επιλεγμένες αποσπασματικές τραγωδίες, όπως η *Αλόπη* και ο *Θυέστης* του Καρκίνου, ο *Αλκμαίων* του Αστυδάμαντα, ο *Τυδεύς* και ο *Φιλοκτήτης* του Θεοδέκτη. Με την Elena Martín González περνάμε στον χώρο των αποσπασματικών επιγραφών της αρχαϊκής εποχής. Η συγγραφέας εξετάζει τα μεθοδολογικά προβλήματα που τίθενται ως προς την κατηγοριοποίηση των επιγραφών σε έμμετρες και πεζές. Επισημαίνει ότι ορισμένες επιγραφές της αρχαϊκής και της κλασικής εποχής δεν ανήκουν ακριβώς ούτε στη μία κατηγορία ούτε στην άλλη και εκθέτει ποικίλα κριτήρια (όπως το αρχαιολογικό τους πλαίσιο, οι στερεότερες εκφράσεις κλπ.) που μπορούν να μας οδηγήσουν σε μια ακριβέστερη κατηγοριοποίηση των επιγραφών και στον σαφέστερο προσδιορισμό των ορίων ανάμεσα στην ποίηση και την πρόζα.

Η τρίτη ενότητα εξετάζει τα κείμενα ως αφηγήσεις.⁹ Ο Δήμος Σπαθάρας παρουσιάζει ένα μεθοδολογικό πλαίσιο για τη μελέτη των συναισθημάτων στην αρχαιότητα, έναν κλάδο που επίσης γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Υπογραμμίζει το αφηγηματικό υπόβαθρο των συναισθημάτων και τη σημασία των λεγόμενων «συναισθηματικών σεναρίων» και αναδεικνύει τη συμβολή των σύγχρονων γνωσιακών θεωριών για την ανάλυσή τους. Ως μελέτη περίπτωσης επιλέγει τον *Αιγινητικό* του Ισοκράτη και δείχνει πώς στο συγκεκριμένο κείμενο εμπλέκονται αριστοτεχνικά τα συναισθήματα της αηδίας και του ελέου. Η μελέτη της Ζαχαρούλας Πετράκη στη συνέχεια αφορά στον Πλάτωνα. Η συγγραφέας αναδεικνύει τα οφέλη της λογοτεχνικής (ή δραματικής) μεθόδου προσέγγισης των πλατωνικών διαλόγων επιλέ-

⁹ Ο κλάδος της αφηγηματολογίας για τις Κλασικές Σπουδές έχει γνωρίσει μεγάλη άνθηση τα τελευταία χρόνια, κυρίως χάρη στις πρωτοπόρες μελέτες της I. de Jong (de Jong 2004, 2014). Οι μελέτες του παρόντος τόμου αξιοποιούν ορισμένα πορίσματα της αφηγηματολογίας, χωρίς ωστόσο να διακρίνονται από μεθοδολογικό φορμαλισμό.

γοντας να σχολιάσει την αφηγηματική τεχνική του εγκιβωτισμού και πώς αυτή συνδέεται με την κατασκευή του σωματικού προσώπου στον *Φαίδωνα*. Εντοπίζει επίσης ερμηνευτικές αναλογίες και με το πλατωνικό *Συμπόσιο*. Η τελευταία μελέτη αυτής της ενότητας πραγματεύεται τις επιγραφές ως αφήγηση. Η Angela Cinalli παρακολουθεί και ανασυνθέτει την πορεία των λεγόμενων «περιπλανώμενων ποιητών» (*poeti vaganti*) μέσα από τις επιγραφές της ελληνιστικής εποχής. Η μελέτη της δείχνει με γλαφυρότητα πώς οι επιγραφές αποτελούν ένα σημαντικό είδος αφήγησης και μπορούν να ρίξουν φως στον πολιτισμό της ελληνιστικής εποχής.

Η τέταρτη ενότητα του τόμου είναι αφιερωμένη σε σύγχρονες διεπιστημονικές θεωρήσεις του κλασικού πολιτισμού και περιλαμβάνει τέσσερις μελέτες. Η Λουκία Αθανασάκη εξηγεί τα μεθοδολογικά οφέλη της μελέτης του υλικού πολιτισμού, και ειδικότερα της εικονογραφίας των μνημείων, για τη μελέτη του Ευριπίδη. Χρησιμοποιώντας παραδείγματα από τον *Ιωνα*, την *Ανδρομάχη* και τις *Τρωάδες*, επισημαίνει ότι ο τραγικός ποιητής αντλεί έμπνευση από δημόσια κτήρια (όπως ο ναός του Απόλλωνα στους Δελφούς και το Ωδείο του Περικλή) και τα αξιοποιεί στο έργο του, δίνοντας έμφαση στην εμπειρία της θέασης. Ο Κώστας Βλασόπουλος στη συνέχεια παρουσιάζει σύγχρονες θεωρίες ιστοριογραφίας και την εφαρμογή τους στη μελέτη των αρχαίων ιστορικών κειμένων. Λαμβάνοντας ως σημείο εκκίνησης τη μελέτη του Hayden White, *Metahistory*, υποστηρίζει ότι αυτή η οπτική πρέπει να επεκταθεί και σε άλλους τομείς πέραν εκείνων με τους οποίους παραδοσιακά ασχολούνται οι ιστορικοί της αρχαίας Ελλάδας. Κατά τον Βλασόπουλο, χρειάζεται να αναπτυχθούν τα εργαλεία για μια ιστορική αφήγηση της αρχαίας Ελλάδας, που δεν θα είναι αθηνοκεντρική, και που δεν θα εστιάζεται μόνο στους άνδρες της ελίτ της κλασικής Αθήνας, αλλά θα μελετά και τις κατώτερες κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, δούλους κλπ.). Η τρίτη μελέτη αυτής της ενότητας, της Κατερίνας Οικονομοπούλου, αναλύει τα πλεονεκτήματα της θεωρίας του Νέου Ιστορισμού για τη μελέτη των κειμένων της αυτοκρατορικής εποχής. Μέσα από την ανάλυση επιλεγμένων κειμένων της Δεύτερης Σοφιστικής (του Δίωνα Χρυσόστομου, του Πλουτάρχου, του Λουκιανού, του Αίλιου Αριστεΐδη κλπ.) η συγγραφέας δείχνει πώς η μεθοδολογία του Νέου Ιστορισμού μπορεί να φωτίσει σημαντικές πτυχές του πολιτισμού της αυτοκρατορικής εποχής, όπως οι σχέσεις εξουσίας, η κατασκευή της ταυτότητας και οι αντιδράσεις απέναντι στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Η τελευταία μελέτη αυτής της ενότητας ανήκει στη Νικολέττα Καναβού, η οποία παρουσιάζει ορισμένες ερμηνευτικές αρχές του φιλοσόφου του δικαίου Ronald Dworkin (σχετικά με το κείμενο ως «αισθητική οντότητα», και με την έννοια της «αντικειμενικής» ερμηνείας). Επιλέγοντας παραδείγματα από το έργο του Λουκιανού και του Φιλόστρατου, η συγγραφέας υποστηρίζει ότι αυτές οι

αρχές μπορούν να βρουν πρόσφορη εφαρμογή στην ερμηνεία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας.

Η πέμπτη ενότητα του τόμου περιλαμβάνει δύο αρχαιολογικές μελέτες, από τον Θεόδωρο Γιαννόπουλο και τον Luca Giuliani, που αφορούν στην προϊστορική και στην κλασική αρχαιολογία αντίστοιχα. Ο Θ. Γιαννόπουλος εξετάζει ορισμένες από τις επιστημολογικές περιπλοκές που προκύπτουν στο πλαίσιο της διεπιστημονικής αλληλεπίδρασης μεταξύ αρχαιολογίας και πληθυσμιακής γενετικής. Αναλύει τα σύγχρονα μεθοδολογικά εργαλεία, τα οποία επιστρατεύει η πληθυσμιακή γενετική στην προσπάθεια «ανασκαφής» της γενετικής ιστορίας των πληθυσμών (όπως οι θεωρίες του δαρβινικού εξελικτισμού, του θετικισμού κλπ.) και σχολιάζει τις προοπτικές που ανοίγουν αυτές οι μεθοδολογίες, αλλά και τα όριά τους. Ο Luca Giuliani προτείνει μια σύνδεση ανάμεσα στη μέθοδο κριτικής έκδοσης (textual criticism) του διάσημου φιλόλογου του 19ου αιώνα Karl Lachmann και στην αρχαιολογία: υποστηρίζει ότι, όπως οι φιλόλογοι αναζητούν ένα χαμένο αρχέτυπο με βάση τα σωζόμενα χειρόγραφα, έτσι και οι αρχαιολόγοι συχνά επιχειρούν να αποκαταστήσουν (άλλοτε επιτυχώς και άλλοτε όχι) ένα χαμένο αρχέτυπο. Χρησιμοποιεί παραδείγματα από τη γλυπτική του 5ου αιώνα π.Χ. και τις ρωμαϊκές σαρκοφάγους του 2ου αιώνα μ.Χ.

Η τελευταία ενότητα του τόμου αφορά στην πρόσληψη της κλασικής γραμματείας στην Ύστερη Αρχαιότητα και στην Αναγέννηση και περιέχει δύο μελέτες. Ο Κώστας Σπανουδάκης μελετάει την πρόσληψη του Θεοκρίτου στα κείμενα της αυτοκρατορικής περιόδου και της Ύστερης Αρχαιότητας. Σε αντίθεση με τους παλαιότερους μελετητές, που περιόριζαν την επιρροή του Θεοκρίτου σε κάποιους λογοτεχνικούς τύπους ή λεξιλογικές συγγένειες, ο συγγραφέας εισάγει ένα ευρύτερο μεθοδολογικό πλαίσιο πρόσληψης, αναλύοντας μια πληθώρα επιρροών και δείχνοντας ότι το θεοκρίτειο κείμενο μεταμορφώνεται στις μεταγενέστερες εποχές σε ποιητικό πρότυπο, φιλοσοφικό μετα-κείμενο και μυστικό υπο-κείμενο. Η τελευταία μελέτη του τόμου ανήκει στον Μιχαήλ Πασχάλη και εστιάζεται στην πρόσληψη του Ομήρου. Ο συγγραφέας εξετάζει τις προϋποθέσεις και τα ιστορικά συμφραζόμενα αυτής της πρόσληψης στη Λατινική Δύση (επίδραση Πετράρχη, λατινική μετάφραση του Ομήρου από τον Λεόντιο Πιλάτο) και σχολιάζει στη συνέχεια το έπος του Πετράρχη *Africa*, στο οποίο συνυπάρχουν ο «λατινικός» και ο «ελληνικός» Όμηρος.

Εν συνόψει, ο παρών τόμος προσφέρει σύγχρονες μεθοδολογικές συζητήσεις για ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών θεμάτων. Εντούτοις δεν διεκδικεί μια εξαντλητική πραγμάτευση του θέματος της μεθοδολογίας στις Κλασικές Σπουδές. Το πεδίο των Κλασικών Σπουδών είναι ευρύτατο και συνεπώς δεν ήταν δυνατόν να συμπεριληφθούν μελέτες για όλες τις μεθο-

δολογίες (άλλωστε, η κάθε ενότητα του παρόντος τόμου θα μπορούσε να αποτελέσει και αντικείμενο ενός ολόκληρου βιβλίου). Θεωρούμε ωστόσο ότι οι εργασίες που επιλέχθηκαν προσφέρουν μια έγκυρη επισκόπηση ορισμένων σύγχρονων μεθοδολογικών προβληματισμών, η οποία μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον του καλλιεργημένου αναγνώστη, να εμπνεύσει και να καθοδηγήσει τους φοιτητές των Φιλοσοφικών Σχολών, και να δώσει ενδεχομένως το έναυσμα στους κλασικούς φιλόλογους να δημοσιεύσουν περισσότερες μελέτες στα νέα ελληνικά.

Στον ανά χειράς τόμο έγιναν σεβαστές οι ορθογραφικές επιλογές των συγγραφέων, τόσο σχετικά με τους τίτλους των αρχαίων έργων (σε μονοτονικό ή πολυτονικό), όσο και σε ειδικότερα θέματα λεξιλογίου. Οι συντομογραφίες των ξενόγλωσσων περιοδικών ακολουθούν το *Année Philologique*.

Μελίνα Ταμιωλάκη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alexandrou, M. – C. Carey – G. B. D’Alessio (υπό δημοσίευση) (επιμ.), *Song Re-gained. Working with Greek Poetic Fragments*, Βερολίνο/Βοστώνη.
- Chaniotis, A. – A. Kuhn – C. Kuhn (2009), *Applied Classics. Comparisons, Constructs, Controversies*, Στουτγκάρδη.
- Davies, M. (1991), *Poetarum melicorum graecorum fragmenta*, Οξφόρδη.
- Finglass, P. (2014) (με τον M. Davies), *Stesichorus. The Poems*, Καίμπριτζ.
- Gibson, R. – S. K. Kraus (2002) (επιμ.), *The Classical Commentary. Histories, Practices, Theory*, Λέιντεν.
- Grafton, A. – G. W. Most (2016) (επιμ.), *Canonical Texts and Scholarly Practices*, Καίμπριτζ.
- Gumbrecht, H. U. (2002), «Live Your Experience and Be Untimely! What “Classical Philology as a Profession” Could (Have) Become», στο G. Most (2002a) (επιμ.), 253-269.
- Hornby, A. S. (1974), *Oxford Advanced Dictionary of Current English*, Οξφόρδη (τρίτη έκδοση).
- Jaeger, G. (2010), *Εισαγωγή στην κλασική φιλολογία*, Αθήνα (μετάφραση από τα γερμανικά, ²1980). Πρώτη έκδοση ελληνικής μετάφρασης 1987.
- Jong, Irene J. F. de (2004) (επιμ.), *Narrators, Narratees, and Narratives in Ancient Greek Literature*, Λέιντεν.

- Jong, Irene J. F. de (2014), *Narratology and the Classics*, Οξφόρδη.
- Kraus, S. K. – C. Stray (2016), *Classical Commentaries. Explorations in a Scholarly Genre*, Οξφόρδη.
- Μακροπούλου, Π. (2016). *Ρενέ Ντεκάρτ. Ο Λόγος περί της μεθόδου. Εισαγωγή, Σχόλια, Μετάφραση*, Θεσσαλονίκη.
- Most, G. W. (1997) (επιμ.), *Collecting Fragments*, Γοττίγκη.
- Most, G. W. (1998) (επιμ.), *Editing Texts*, Γοττίγκη.
- Most, G. W. (1999) (επιμ.), *Commentaries*, Γοττίγκη.
- Most, G. W. (2002α) (επιμ.), *Disciplining Classics*, Γοττίγκη.
- Most, G. W. (2002β) (επιμ.), *Historicization-Historisierung*, Γοττίγκη.
- Nesselrath, H.-G. (2001) (επιμ.), *Εισαγωγή στην αρχαιολογία*, τ. Α', Αθήνα (μετάφραση από τα γερμανικά 1997).
- Stray, C. (2015) (επιμ.), *Classics in Practice: Studies in the History of Scholarship*, Λονδίνο.